

ССАВЦІ РЯДУ CARNIVORA В ОСТЕОЛОГІЧНІЙ КОЛЕКЦІЇ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

С. Філіпенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна
e-mail: serjfil88@gmail.com*

Впорядковано повний каталог остеологічної колекції ссавців ряду Carnivora Зоологічного музею Луганського національного університету (ЗМЛГ). Колекція налічує 76 зразків черепів хижих ссавців, що представлені 14 видами з 11 родів і 4 родин ряду Carnivora. Здійснено повний аналіз колекції з описом найцінніших зразків. У колекції ЗМЛГ зберігається 18 зразків 6 видів, занесених до Червоної книги України (2009) та 5 видів (з 7 наявних), які відносять до складу раритетної теріофауни Луганщини. Найповніше в цій колекції репрезентована родина Mustelidae – 43 зразки 9 видів; найменш представлена в колекції родина Felidae – 1 зразок. Серед видів найбільше представлений колекційними зразками вид *Vulpes vulpes* – загалом є 19 зразків. Проведено порівняння обсягу дослідженої колекції з колекціями провідних зоологічних музеїв України. Показано, що кілька видів із колекції ЗМЛГ дуже добре доповнюють загальну вибірку з усіх музеїв. За часткою у загальній вибірці окремі види хижих із колекції ЗМЛГ становлять вагому величину: *Neovison vison* (71 %), *Vormela peregusna* (40 %), *Lutra lutra* (14 %), *Nyctereutes procyonoides* (14 % від загальної вибірки).

Ключові слова: Carnivora, остеологічна колекція, Зоологічний музей Луганського національного університету

За час існування Зоологічний музей Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (далі ЗМЛГ), а це – понад 80 років [2], проводив лише просвітницьку діяльність. Тому більша частина колекції ЗМЛГ, близько 90 %, представлена на експозиції. Крім експозиційної частини, в музеї є фондова колекція, яка становить решту 10 %. Фондова частина колекції останнім часом активно поповнюється, і музей поступово набуває статусу наукового центру регіону. Сьогодні постала проблема формування фондової частини колекції та каталогізація зразків.

Перша спроба каталогізації колекції хребетних здійснена наприкінці 1970-х років С.Г. Панченком [8]. Але у тому виданні каталог охоплював виключно зразки з експозиції й містив лише інформацію про географічне поширення видів, які представлено у колекції. Окрім цієї, в 2014 р. опубліковано ще декілька робіт, в яких подано огляд деяких частин колекції [9, 10] і згадки про певні зразки [3]. Каталогізація зразків ускладнюється тим фактом, що етикетки більшої частини експозиційної колекції втрачені. Починаючи з вересня 2012 р., в музеї за активної участі автора розпочато каталогізацію колекції хребетних і спроби відновити втрачену інформацію про давні зразки.

Матеріали та методи

У роботі наведено опис і каталог остеологічної колекції хижих ссавців ЗМЛГ. Каталог складено згідно зі систематикою, що міститься у книзі «Mammals of the World» (2005) і в останньому систематичному огляді ссавців фауни України [4]. Акроніми зоологічних колекцій наведено згідно з працею І.В. Загороднюка та І.В. Шидловського [5].

У каталозі містяться всі доступні дані про кожен зразок. Спочатку подано інвентарний номер за нумерацією, розробленою для інвентаризації колекції. Біля інвентарного номера для деяких зразків у дужках вказано авторський номер колектора. Далі вказано місце зберігання в колекції (фонди або експозиція); географічні дані місця збору згідно зі сучасним адміністративно-територіальним поділом; дата збору (спочатку вказано рік, потім місяць і число); колектор (якщо відомо); вік і стать зразка; тип музейного предмета, що зберігається. Відповідні записи зроблено в базі даних, сформованій на основі електронних таблиць MS-Excel (табл. 1). Загалом база даних «Mammals» охоплює 233 записи, описаних за 21 полем.

Таблиця 1

Зміст основних інформаційних полів бази даних щодо ссавців
у Зоологічному музеї Луганського національного університету

Назва групи полів	Складові груп полів	Зміст	Приклад
Номери	№ по базі	Порядковий номер у базі даних	3
	№ інвентарний	Унікальний, спеціально розроблений номер для інвентаризації колекції	M-00003
Місце в колекції та тип зразку	Дані про інші номери	Вказано попередні інвентарні номери або номери авторських колекцій	–
	Місце в колекції	Вказано місце зберігання зразка. Для зазначення місця зберігання розроблено спеціальні коди	ОС (остеологічна колекція)
Назва виду	Тип зразка	Вказано тип матеріалу, що перебуває в колекції	Череп
	Кількість	Кількість екземплярів	1
Систематика	Вид	Номенклатурна назва виду згідно зі сучасною систематикою	<i>Martes martes</i>
	Українська назва виду	Українська легітимна назва виду	Куниця лісова
	Російська назва	Російська легітимна назва виду	Лесная куница
Дані про зразок	Ряд	Систематичне положення виду. Вказано задля полегшення пошуку по базі зразків певної систематичної групи	Caniformes
	Родина	Те саме	Mustelidae
	Рід	Те саме	Martes
	Коли здобуто	Дата, коли здобуто	2006.XI.6
	Ким здобуто	Прізвище та ініціали колектора	Литвиненко С. П.
Примітки	Де здобуто	Місце, де здобуто екземпляр	Луганська обл., Біловодський р-н, окол. с. Євсуг
	Виготовив	Прізвище та ініціали препаратора	Литвиненко С. П.
	Вік і стать	Вказано вік і стать тварини, якщо ці дані встановлено	juv / ♂
	Проміри тіла	Вказано зняті з мертвої тварини стандартні проміри тіла та маса	L=337, Ca=98, Pl=97, Au=45.
Примітки	Біотоп	Вказано біотоп, де здобуто екземпляр	–
	Інше	Додаткові відомості про здобуту тварину	–
	Дані про інші зразки зі здобутої тварини	Вказано інші зразки і їхні інвентарні номери зі здобутого екземпляра (якщо вони є в колекції)	–

Список скорочень, прийнятих у тексті (за абеткою).

ЛПЗ – Луганський природний заповідник; м. – місто; обл. – область; окол. – околиці; р. – річка; р-н – район; с. – село; смт – селище міського типу; хут. – хутір; ад – доросла статевозріла особина; Col., Leg. – колектор; Det. – визначив; F – самка; juv – молода

особина; **Loc.** – місце збору; **M** – самець; **Redet.** – перевизначив; **S** – стать не визначено; **sen** – стара особина; **ЧКУ** – Червона книга України.

Історія формування колекції

На початку свого заснування колекція ЗМЛГ мала навчальний характер [2, 13], і її використовували виключно на заняттях. Після переїзду до нового корпусу в 1972 р. і розміщення музею на більшій площі ситуація не змінилася. Хоча музей і зазнав змін після переїзду, як у плані оформлення зовнішнього вигляду, так і в наповненні (постійно поповнювалася колекція опудал на експозиції) та діяльність музею продовжувала мати суто навчальний і просвітницький характер. У зв'язку з цим формувалася лише експозиційна частина колекції, а про комплектування спеціалізованих її частин мова навіть не йшла.

Формування остеологічної колекції започатковано 2003 р. До цього часу в ЗМЛГ вже налічували близько 30–40 одиниць черепів та іншого остеологічного матеріалу (хребці, кістки кінцівок тощо). Це частини скелету (переважно черепа) свійських тварин, які використовували на заняттях зі студентами, та декілька черепів ссавців, представлених на експозиції. Звісно, що формувалася остеологічна колекція як регіональна, адже більша її частина здобута на теренах Луганської обл. зоологами Луганщини.

Перший і вагомий доробок у становлення остеологічної колекції зробив О.В. Кондратенко, який передав до фондів Зоологічного музею близько 2000 зразків із власної робочої колекції. Про деякі зразки згадано в його публікаціях [7]. Переважно це шкурки та черепи дрібних ссавців, що зібрані під час його дисертаційного дослідження [2]. Передана колекція містила близько 1000 черепів. Колекція О.В. Кондратенка стала основою у формуванні остеологічної частини колекції музею (рис. 1).

Рис. 1. Череп *Canis lupus*, переданий до музею О. Кондратенком

Fig. 1. Skull of *Canis lupus* delivered to the museum by O. Kondratenko

На період 2012 р. в музеї налічували вже близько 1400–1500 одиниць кісткового матеріалу (переважно черепів). Тому 2012 р. відокремлено весь остеологічний матеріал в окрему частину колекції та проведено її інвентаризацію.

На сьогодні остеологічну колекцію хижих ссавців повністю інвентаризовано і систематизовано. У фондах ЗМЛГ станом на 01.07.2014 р. зберігається 76 зразків остеологічного матеріалу хижих ссавців, що представляють 14 видів. На рис. 2 показано частину цієї колекції. Географія представлених зразків у більшості випадків обмежена Луганською обл., але деякі зразки походять з інших областей України та інших країн: 67 зразків здобуто на території Луганської обл., 3 зразки здобуто в інших областях України (Харківська, Полтавська та Черкаська), 4 зразки – невідомого походження (етикетки втрачено), ще 2 зразки здобуто в Росії.

Рис. 2. Загальний вигляд колекційних зразків родини Mustelidae в остеологічній колекції ЗМЛГ

Fig. 2. General view of the collected samples of family Mustelidae in the osteological collection of ZMLG

Огляд колекції

В остеологічній колекції ЗМЛГ ряд Хижих представлено зразками видів з 4-х родин: котових (Felidae), псових (Canidae), мустелових (Mustelidae) та ведмедевих (Ursidae).

До цього переліку остеологічного матеріалу не включено ті черепи (і загалом кістковий матеріал), які містяться в опудалах експозиційної частини колекції. Насамперед, їх не включено з тієї причини, що до цього часу повністю не встановлено, в яких опудалах череп залишився, а в яких – ні. Встановити це заважає складна конструкція стендів і дуже велике та крихке скло вітрин цих стендів, що ускладнює доступ до опудал. Також у переліку вказано інші музеалії (зразки зберігання), крім остеологічних, зі здобутого екземпляра, якщо такі є.

Нижче наведено опис колекції в систематичному порядку.

Felidae – родина котових

Felis silvestris Schreber, 1777 – кіт лісовий

Вид представлений у колекції музею двома зразками: один (череп) зберігається у фондах, а інший (опудало з черепом) міститься на експозиції. Череп kota лісового описано в окремій статті [15].

1. М-00090, фонди. Лос. – [Україна] Черкаська обл., Чигиринський р-н, с. Зам'ятниця. Дата – 2013.IX.18. Leg. – Галушко О. S, ad. Череп.

Canidae – родина псових

Vulpes vulpes Linnaeus, 1758 – лис рудий

Звичайний мисливський вид, тому в колекції представлений найбільшим числом зразків. Більшість зразків здобуто в період 2009–2013 рр. – 12 зразків із 19.

1. М-00035, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2013.I.13. Leg. – невідомий. F, ad. Череп.

2. **M-00036**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2014.I.13. Leg. – невідомий. М, ad. Череп.
3. **M-00037**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Свердловський р-н, окол. с. Провалля, ЛПЗ «Провальський степ», Калинівська ділянка. Дата – 2002.III.21. Col. – Кондратенко О. В. S, ad. Череп.
4. **M-00038**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Свердловський р-н, окол. хут. Скажений, ЛПЗ «Провальський степ», Калинівська ділянка. Дата – 2000.XII.23. Leg. – Мороз В. О., Ушаков О. Г. S, ad. Череп.
5. **M-00039**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Верхній Мінченюк. Дата – 2011.XII.05. Leg. – Дєдов. Г.О. S, juv. Череп.
6. **M-00040**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., окол. м. Ровеньки. Дата – 2012. II.22. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.
7. **M-00041**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – 2011.XII.16. Col. – Ветров В. В. S, ad. Череп.
8. **M-00042**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2013.I.17. Leg. – невідомий. М, ad. Череп.
9. **M-00043**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Міловський р-н, окол. с. Великоцьк. Дата – 2001.II.10. Col. – Кондратенко О. В. F, ad. Череп.
10. **M-00173**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Краснодонський р-н, неподалік державного кордону з Російською Федерацією. Дата – 2013.XII. Col. – Філіпенко С. О. F, ad. Череп.
11. **M-00174**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Новоайдарський р-н, с. Вовкодаєве. Дата – 2014.I. Col. – Литвиненко С. П. М, ad. Череп, I та II шийні хребці.
12. **M-00176**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Крепи. Дата – 2013.XII.15. Col. – Литвиненко С. П. М, ad. Череп.
13. **M-00178**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Чугинка. Дата – 2012.II.14. Col. – Ветров. М, ad. Череп.
14. **M-00189**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – невідома. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.
15. **M-00190**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Розквіт. Дата – 2010.I.23. Leg. – Михайлюк А. М., ad. Череп.
16. **M-00191**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Краснодонський р-н, с. Поріччя. Дата – 2014.I.20. Leg. – Мартинов. М, ad. Череп, I шийний хребець.
17. **M-00193**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – 2009–2013. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.
18. **M-00194**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – 2009–2013. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.
19. **M-00195**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – 2009–2013. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.

Canis lupus Linnaeus, 1758 – вовк сірий

Найбільший хижак місцевої фауни, в колекції представлений 5 зразками з Луганщини.

1. **M-00121**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Міловський р-н, окол. с. Зориківка. Дата – 2000.X. Col. – Кондратенко О. В. S, ad. Череп.
2. **M-00044**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Краснодонський р-н, окол. с. Поріччя та с. Нижньодеревечка. Дата – 2013 осінь. Leg. – Ткачева Ю. S, sen. Череп.

3. **M-00045**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., окол. м. Стаханов. Дата – 2011. III.25. Col. – Литвиненко С. П. М, ad. Череп.
4. **M-00089**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н, окол. м. Слов'яносербськ. Дата – 2011. I. Col. – Форощук П. В. S, ad. Череп.
5. **M-00181**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – до 1977 р. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.

Nyctereutes procyonoides (Gray, 1834) – єнот уссурійський

Останнім часом чисельність даного виду зросла, і він частіше трапляється мисливцям, що і відображено в колекції: всі зразки здобуто протягом останніх двох років.

1. **M-00107**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, окол. с. Золотарівка. Дата – 2013. X.28. Col. – Ветров В. В. S, ad. Череп.
2. **M-00122**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2012. X.20. Col. – Форощук П. В. S, ad. Череп.
3. **M-00123**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Лутугинський р-н, окол. Луганського аеропорту. Дата – 2012. X. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.
4. **M-00156**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Плотина. Дата – 2012. X.24. Leg. – невідомий. F, ad. Череп.
5. **M-00175**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Плотина. Дата – 2013. III. Col. – Ветров В. В. F, ad. Череп.
6. **M-00182**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Лутугинський р-н, окол. Луганського аеропорту. Дата – 2013. III. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.

Mustelidae – родина мустелових

Mustela putorius Linnaeus, 1758 – тхір темний

Вид занесено до ЧКУ (2009). Чотири екземпляри з п'яти здобуто на півдні Луганської обл., де немає потужних лісових масивів.

1. **M-00009**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, окол. с. Гарасимівка. Дата – 2000. XII. Col. – Кондратенко О. В. М, ad. Череп.
2. **M-00134**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Свердловський р-н, с. Провалля. Дата – 2012. V. Leg. – Грошев А., Det. – Загороднюк І. В. S, ad. Череп.
3. **M-00135**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Свердловський р-н, с. Провалля. Дата – 2012. V. Leg. Грошев А., Det. Загороднюк І. В. S, ad. Череп (фрагменти).
4. **M-00158**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл., Лутугинський р-н, смт Успенка. Дата – 2004. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.
5. **M-00168**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., м. Ровеньки. Дата – 2009. XI. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.

Mustela nivalis Linnaeus, 1758 – мустела ласиця

У колекції музею вид представлено 10 зразками, з яких – 4 черепа, 2 шкіри та 4 опудала з черепами.

1. **M-00127**, фонди. Лос. – [Україна] Харківська обл., Зміївський р-н, окол. с. Гайдари, біостанція Харківського університету. Дата – 1998. IX. Col. – Кондратенко О. В. S, ad. Череп.
2. **M-00128**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Білокуракинський р-н, с. Лозно-Олександрівка. Дата – 2005. I. Leg. – Артющенко В. S, ad. Череп, шкура.
3. **M-00129**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Білокуракинський р-н, с. Лозно-Олександрівка. Дата – 2005. I. Leg. – Артющенко В. S, ad. Череп, шкура.

4. **M-00132**, фонди. Loc. – [Україна] Луганська обл., м. Щастя. Дата – 2009 р. осінь. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.

Mustela lutreola (Linnaeus, 1761) – мустела норка

В музеї зберігається 2 екз. Один екземпляр – у фондах (череп і тушка), представлений у даній роботі, а другий на експозиції (опудало, можливо, із черепом).

1. **M-00013**, фонди. Loc. – [Україна] Луганська обл., Міловський р-н, с. Криничне, р. Черепаха. Дата – близько 2000 р. Leg. – Кондратенко О. В., Ніколаєнко С. М, ad. Череп, тушка.

Neovison vison Schreber, 1777 – візон річковий

Адвентивний вид, який потрапив у природні біотопи зі звіроферм. У Луганській обл. наразі функціонує звіроферма з вирощування візона (норка «американська») розташована в м. Кремінна. Попри високу чисельність і мисливський статус, вид є доволі рідкісним у зоологічних колекціях.

1. **M-00133**, фонди. Loc. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н, м. Слов'яносербськ. Дата – 2009.Х. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.

2. **M-00136**, фонди. Loc. – невідомо. Det. – Загороднюк І. В. Дата – невідома. Leg. – невідомий. S, ad. Череп без мандибули.

3. **M-00138** (авт. № z-913), фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл. Старобільський р-н, м. Старобільськ. Дата – невідома. Col. – Загороднюк І. В. F, ad. Череп.

4. **M-00157**, експозиція. Loc. - [Україна] Луганська обл. Дата - невідома. Leg. - невідомий. S, ad. Череп.

5. **M-00177**, фонди. Loc. – невідомо. Det. – Загороднюк І. В. Дата - невідома. Leg. – невідомий. S, ad. Череп без мандибули.

Martes foina (Erxleben, 1777) – куниця кам'яна

Типовий синантроп, і тому більшість зразків цього виду здобуто в межах населених пунктів.

1. **M-00004**, фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2013.І.17. Leg. – невідомий. M, ad. Череп.

2. **M-00005**, фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл., Міловський р-н, окол. с. Криничне. Дата – 2001. Leg. – Ніколаєнко С. (зібрано, як *Martes martes*). Redet. – Загороднюк І. В. S, ad. Череп.

3. **M-00006**, фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Верхній Мінченок. Дата - 2012.ІІ. Leg. - невідомий. S, ad. Череп.

4. **M-00007**, фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл., Новоайдарський р-н, с. Вовкодаєве. Дата - 2011.І.18. Leg. – невідомий. M, ad. Череп.

5. **M-00008**, фонди. Loc. - [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н. Дата – 2013.І.21. Leg. – невідомий. M, ad. Череп.

6. **M-00160**, експозиція. Loc. – [Україна] Луганська обл. Дата – невідома. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.

7. **M-00165**, фонди. Loc. - [Україна] м. Луганськ, Гостра могила, окол. Медмістечка. Дата - 2008.ХІІ.05. Leg. - Табакін В. М. Det. – Загороднюк І. В. M, ad. Череп (фрагменти).

8. **M-00171**, фонди. Loc. - [Росія] Ростовська обл., Міллеровський р-н. Дата – 2009. VI.08. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.

Martes martes (Linnaeus, 1758) – куниця лісова

Всі зразки здобуто в заплавах лісах Луганської області.

1. **М-00003**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Біловодський р-н, окол. с. Євсуг. Дата - 2006.XI.06. Col. – Литвиненко С. П. М, juv. Череп.
2. **М-00159**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл., Новоайдарський р-н, с. Колядівка. Дата – 2010.XII.16. Col. – Ветров В. В. S, sad. Череп.
3. **М-00172**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Краснодонський р-н, неподалік державного кордону з Росією. Col. – Філіпенко С. О. Дата - 2014.I.10. М, ad. Череп.
4. **М-00192**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., м. Луганськ, Вергунський роз'їзд. Дата - 2014.IV.15. Col. – Філіпенко С. О. М, ad. Череп.

Meles meles (Linnaeus, 1758) – борсук європейський

Доволі численний вид поширений по всій території Луганської області. Часто стає здобиччю браконьєрів через лікувальні властивості жиру.

1. **М-00015**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Міловський р-н, ЛПЗ «Стрільцівський степ», балка Терновий яр. Дата – близько 2000 р. Leg. - Кондратенко О. В., Ніколаєнко С. М., ad. Череп.
2. **М-00016**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Чугинка. Дата – 2009.IX. Leg. – невідомий. S, ad. Череп.
3. **М-00017**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н, с. Металіст. Дата – 2007.VIII. Leg. – Галаш Ю. S, ad. Череп.
4. **М-00124**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н, окол. с. Христове. Дата - 2010.X.21. Leg. - невідомий. М, ad. Череп.
5. **М-00125**, фонди. - [Україна] Луганська обл., окол. м. Ровеньки. Дата - 2013.IX.20. Col. – Литвиненко С. П. М, ad. Череп.
6. **М-00161**, експозиція. Лос. – [Україна] Луганська обл. Дата – невідома. Leg. - невідомий. S, ad. Череп.
7. **М-00183**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Слов'яносербський р-н, с. Трьохізбенка. Дата – 2012.X.25. Col. – Литвиненко С. П. S, ad. Череп.

Vormela peregusna (Guldenstaedt, 1770) – перегузня степова

Рідкісний вид занесений до ЧКУ (2009). Найбільш цінним зразком є череп, виявлений у гнізді пугача, що є доказом наявності виду в кормовому раціоні хижих птахів. Це доповнює дані про живлення пугача в нашому регіоні [1].

1. **М-00010**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Свердловський р-н, с. Провалля, ЛПЗ «Провальський степ». Дата – 2000.V. Leg. - Мороз В. О., Ушаков О. Г., Кондратенко О. В. S, ad. Череп, шкура.
2. **М-00011**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., м. Щастя. Дата – 2009.XII. Leg. - невідомий. S, ad. Череп, опудало.
3. **М-00137**, фонди. Лос. – [Україна] Луганська обл., Марківський р-н, з гнізда *Bubo bubo*. Дата – 2009. Col. – Ветров В. В., Det. - Загороднюк І. В. S, ad. Череп.
4. **М-00232**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Валуйське. Дата – 2014.VI.30. Col. – Литвиненко С. П. F, ad. Череп, тушка.

Lutra lutra (Linnaeus, 1758) – видра річкова

Зразки з Луганщини (таких чотири) здобуто в Станично-Луганському р-ні, три з яких, – у басейні річки Тепла (ліва притока р. Сіверський Донець).

1. **M-00014**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Верхній Мінченко, р. Тепла. Дата – 2013.I.23. Leg. – невідомий. F, ad. Череп.
2. **M-00018**, фонди. Лос. - [Україна] Полтавська обл., Лохвицький р-н, окол. с. Сенча, р. Сула. Дата - 2011.III.15. Leg. - невідомий. M, ad. Череп.
3. **M-00019**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Верхній Мінченко, р. Тепла. Дата - 2012.XII.20. Leg. – Дєдов Г. О. М, ad. Череп.
4. **M-00155**, експозиція. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Верхній Мінченко, р. Тепла. Дата – 2011.XII.28. Leg. – Дєдов Г. О. S, ad. Череп.
5. **M-00169**, фонди. Лос. - [Україна] Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с. Старий Айдар, р. Айдар, водосховище. Дата – 2013.I. Leg. - невідомий. S, ad. Череп.

Ursidae – родина ведмедевих

Ursus arctos (Linnaeus, 1758) – ведмідь бурий

Загалом у колекції зберігаються 3 зразки цього виду: 2 черепи та опудало (можливо з черепом).

1. **M-00179**, фонди. Лос. – [Росія] Новгородська обл., м. Валдай. Дата – 2013.II.02. Leg. – невідомий. M, ad. Череп.
2. **M-00180**, експозиція. Лос. – невідомо. Дата - до 1977 р. Leg. - невідомий. S, juv. Череп.

Обговорення

Представленість у колекції різних груп. Зразки в остеологічній колекції представляють 14 видів 11 родів з 4-х родин. Дані про обсяг колекції узагальнено в табл. 2.

Найповніше представлена родина мустелових (Mustelidae) – 9 видів (43 зразки). Менший обсяг – у представників родини псових (Canidae) – 3 види (30 зразків). Інші дві родини – котових (Felidae) і ведмедевих (Ursidae) – представлені по одному виду та одним і двома зразками, відповідно.

Щодо найповніших зібрань видів, то найкраще представлені такі три види: *Vulpes vulpes* (19 зразків), *Martes foina* (8), *Meles meles* (7).

Колектори. Окремо слід зазначити організації та зоологів, які зробили вагомий внесок у формування та наповнення остеологічної колекції ЗМЛГ. Перші зібрання остеологічного матеріалу з'явилися, коли музеєм опікувався С.Г. Панченко (1969–1986 рр.) За його безпосередньої участі в музеї було зібрано близько 40 одиниць різноманітних остеологічних зразків ссавців. Це були переважно черепи свійських ссавців, які використовували на заняттях зі студентами, але були також черепи й диких, представлені на експозиції музею (зокрема, череп *Ursus arctos*).

Значний доробок у наповненні та формуванні остеологічної колекції музею належить Лабораторії екології тварин та біогеографії університету, засновником якої був О.В. Кондратенко. Активно займається розвитком музею та поповненням його колекції теперішній керівник лабораторії І.В. Загороднюк.

Також слід відзначити внесок С.П. Литвиненка, В.В. Вєтрова, П. Форощука, які активно беруть участь у поповненні та збереженні колекції.

Рідкісні види в колекції. Найціннішими зразками є дві групи видів: занесених до ЧКУ та рідкісних у колекціях загалом. 6 видів (18 зразків) (див. табл. 2) належать до раритетної частини фауни і занесені до Червоної книги України (2009). У колекції ЗМЛГ з числа «червонокнижних» видів 5 видів представлені в теріофауні Луганщини: *Mustela putorius*, *M. lutreola*, *Vormela peregusna*, *Lutra lutra*. Наявність таких видів у колекціях підвищує її цінність, адже наразі здобувати такі види неможливо, бо вони перебувають під

охороною на законодавчому рівні. Збереження в зоологічних колекціях таких зразків надає можливість використовувати для наукових досліджень раніше здобуті зразки раритетних видів.

Таблиця 2

Загальна кількість зразків в остеологічній колекції ЗМЛГ

Родина, вид	Зразків у фондах	Зразків на експозиції	Разом
Felidae	1	0	1
<i>Felis silvestris</i> (ЧКУ)*	1	0	1
Canidae	27	3	30
<i>Vulpes vulpes</i>	18	1	19
<i>Canis lupus</i>	4	1	5
<i>Nyctereutes procyonoides</i>	5	1	6
Mustelidae	37	6	43
<i>Mustela putorius</i> (ЧКУ)	4	1	5
<i>Mustela nivalis</i>	4	0	4
<i>Mustela lutreola</i> (ЧКУ)	1	0	1
<i>Neovison vison</i>	4	1	5
<i>Martes foina</i>	7	1	8
<i>Martes martes</i>	3	1	4
<i>Meles meles</i>	6	1	7
<i>Vormela peregusna</i> (ЧКУ)	4	0	4
<i>Lutra lutra</i> (ЧКУ)	4	1	5
Ursidae	1	1	2
<i>Ursus arctos</i> (ЧКУ)	1	1	2
Разом	65	10	76

Примітка: *(ЧКУ) – види, занесені до Червоної книги України (2009)

Порівняння з іншими зоологічними колекціями музеїв України. Проведено кількісне порівняння колекції ЗМЛГ з колекціями Зоологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка (ЗМД), Національного науково-природничого музею НАН України (ННПМ) та Державного природознавчого музею НАН України, Львів (ДПМ). Аналіз проводили шляхом порівняння наведених вище даних із каталогами колекцій зазначених музеїв [6, 12]. Порівнювали ті види, які є в колекції ЗМЛГ і тільки зразки з черепами (табл. 3). Як видно, кілька видів дуже добре доповнюють загальну вибірку, зокрема: *Neovison vison*, *Vormela peregusna*, *Lutra lutra*. Частка кожного з цих видів у ЗМЛГ від загальної кількості зразків виду в колекціях така: *Neovison vison* – 83 %, *Lutra lutra* – 45,5 %, *Vormela peregusna* – 40 %.

Таблиця 3

Кількість остеологічних зразків хижих у зоологічних колекціях музеїв України

Вид	ЗМД	ННПМ	ДПМ	ЗМЛГ
<i>Felis silvestris</i>	0	18	6	1
<i>Vulpes vulpes</i>	13	864	55	19
<i>Canis lupus</i>	2	103	11	5
<i>Nyctereutes procyonoides</i>	0	34	2	6
<i>Mustela putorius</i>	23	30	71	5
<i>Mustela nivalis</i>	6	77	3	4
<i>Mustela lutreola</i>	5	13	4	1
<i>Neovison vison</i>	1	1	0	5
<i>Martes foina</i>	7	70	10	8
<i>Martes martes</i>	14	40	18	4
<i>Meles meles</i>	12	45	28	7
<i>Vormela peregusna</i>	4	2	0	4
<i>Lutra lutra</i>	13	6	12	5
<i>Ursus arctos</i>	18	21	7	2
Разом	118	1324	227	76

1. У фондах ЗМЛГ станом на 01.07.2014 р. зберігається 76 зразків остеологічного матеріалу (черепів) хижих ссавців, що представляють 4 родини, 11 родів і 14 видів, переважно регіональної фауни.

2. В остеологічній колекції хижих ссавців ЗМЛГ зберігається 18 зразків 6 видів тварин, занесених до ЧКУ (2009), що загалом добре представляє раритетний сегмент теріофауни сходу України. 71 % видів, внесених до ЧКУ і відомих у складі фауни Луганщини, представлені в ЗМЛГ.

3. Найповніше в цій колекції репрезентована родина Mustelidae – 9 видів (43 зразки). Найменш представлена родина Felidae – 1 вид (1 зразок). Серед видів найбільше представлений вид *Vulpes vulpes* – 19 зразків.

4. Порівняно з іншими колекціями, кілька видів із колекції ЗМЛГ дуже добре доповнюють загальну вибірку: *Neovison vison* (від загальної кількості зразків виду) – 71 %, *Vormela peregusna* – 40 %, *Lutra lutra* – 14 %, *Nyctereutes procyonoides* – (14 %).

Автор щиро вдячний І.В. Загороднюку (ННПМ) – за допомогу в проведенні дослідження; А.Т. Затушевському (ЗМД) – за уточнення даних щодо зразків у колекції ЗМД; В.В. Ветрову (Луганське відділення УТОП) – за консультації; О.С. Климишину (ДПМ) – за надання даних щодо зразків із колекції ДПМ; С.П. Литвиненку (ЗМЛГ) – за уточнення даних щодо давніх зразків і за консультації; І.В. Шидловському (ЗМД) – за участь у обговоренні статті при підготовці до друку й уточнення даних щодо зразків у колекції ЗМД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ветров В. В., Кондратенко А. В. Особенности питания филина (*Bubo bubo*) в Луганской области (Восточная Украина) // Вестн. зоологии. 2002. Т. 36. № 6. С. 31–38.
2. Загороднюк И. В. Зоологический музей Луганского национального университета: история, научная и образовательная ценность // Известия музейного фонда им. А.А. Браунера. Одесса. 2009. Т. 6. № 4. С. 1–8.
3. Загороднюк І., Коробченко М. Раритетна теріофауна східної України: її склад і поширення рідкісних видів // Раритетна теріофауна та її охорона. Луганськ, 2008. С. 107–156. (Праці Теріологічної Школи. Вип. 9).
4. Загороднюк І. В., Смельянов І. Г. Таксономія і номенклатура ссавців України // Вісн. Національного науково-природничого музею. 2012. Т. 10. С. 5–30.
5. Загороднюк І., Шидловський І. Акроніми назв найбільших зоологічних колекцій України при позначеннях зразків // Зоологічні колекції та музеї / Національний науково-природничий музей НАН України. Київ, 2014. С. 33–43. ISBN 978-966-02-7388-7.
6. Затушевський А. Т., Шидловський І. В., Закала О. С. та ін. Каталог колекцій ссавців Зоологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 442 с. ISBN 978-966-613-980-4.
7. Колесников М., Кондратенко А. Современное состояние популяций редких хищных млекопитающих семейства Mustelidae на Юго-востоке Украины // Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Сер. «Биология, химия». 2004. Т. 17 (56). № 2. С. 121–129.
8. Панченко С. Г. Методические указания в помощь студентам-заочникам географического отделения и учителям географии средних школ по изучению зоогеографии. Ворошиловград: ВГТ Ротапринт, 1977. 60 с.
9. Філіпенко С. Хребетні тварини Червоної книги України у колекції Зоологічного музею ЛНУ ім. Тараса Шевченка // Зоологічні колекції та музеї / Національний науково-природничий музей НАН України. К., 2014. С. 90–94. ISBN 978-966-02-7388-7.

10. Фомін С. Аналіз фондів пойкилотермних хребетних тварин Зоологічного музею Луганського університету ім. Тараса Шевченка // Зоологічні колекції та музеї / Національний науково-природничий музей НАН України. К., 2014. С. 95–100. ISBN 978-966-02-7388-7.
11. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с. ISBN 978-966-97059-0-7.
12. Шевченко Л. С. Млекопитающие. Вып. 3. Хищные Carnivora, Зайцеобразные Lagomorpha (дополнение) / Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2007. 80 с. ISBN 978-966-02-4462-7.
13. Шидловський І. В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України / за ред. Й.В. Царика. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 112 с. (Серія «Біологічні студії»). ISBN 978-966-613-940-8.
14. Mammal species of the world: a taxonomic and geographic reference. Third edition / Ed. D.E. Wilson, D.A. Reeder. Washington, London: Johns Hopkins University Press, 2005. 2142 p. ISBN: 9780801882210.
15. Zagorodniuk I., Gavrilyuk M., Drebet M. et al. Wildcat (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Ukraine: modern state of the populations and eastwards expansion of the species // Біологічні студії / Studia Biologica. 2014. Vol. 8. N 3. P. 233–254.

Стаття: надійшла до редакції 01.11.16

доопрацьована 20.03.17

прийнята до друку 24.03.17

CARNIVORE MAMMALS IN THE OSTEOLOGICAL COLLECTION OF THE ZOOLOGICAL MUSEUM OF LUHANSK NATIONAL UNIVERSITY

S. Filipenko

*Ivan Franko National University of Lviv
4, Hrushevskiy St., Lviv 79005, Ukraine
e-mail: serjfil88@gmail.com*

The catalog of the osteological collection of carnivores (Mammalia) deposited in the Zoological Museum of Luhansk National University (ZMLG) has been compiled. The collection includes 76 specimens representing 14 species of 11 genera and 4 families of the order Carnivora. Analysis of the collection has been carried out and detailed description of the most valuable specimens is presented. There are 18 specimens in the collection belonging to 6 species listed in the Red Data Book of Ukraine (2009) and to 5 species (from 7 known) included into the Red List of Mammals of the Luhansk Region. The family Mustelidae is represented by the largest number of specimens in the collection – 43 specimens of 9 species, while the family Felidae represented by only a single specimen. The most represented in the collection by the number of samples is *Vulpes vulpes* – in total 19 specimens. Comparison of scope of the studied collection with other collections of main zoological museums of Ukraine has been carried out. It is shown that some species from the collection of ZMLG well complement the general sample from all of the museums. By the proportion in the general sample, some carnivores from the collection of ZMLG has a high value: *Neovison vison* (71 %), *Vormela peregusna* (40 %), *Lutra lutra* (14 %), *Nyctereutes procyonoides* (14 % of the total sample).

Keywords: Carnivora, osteological collection, Zoological museum of Luhansk National University